

Προφορική Ιστορία και εκπαίδευση

Μάθημα 2ο

Στο μάθημα αυτό θα ασχοληθούμε με:

- Τα χαρακτηριστικά της προφορικής ιστορίας
- Τα στάδια της έρευνας: Προετοιμασία, συλλογή προφορικών μαρτυριών με τη μέθοδο της συνέντευξης. Είδη συνεντεύξεων, συγκρότηση οδηγών συνέντευξης, δομημένων ή ημιδομημένων, χρήση συσκευών ηχογράφησης, βιντεοσκόπησης.

Χαρακτηριστικά της προφορικής ιστορίας

Ο Portelli αναφέρεται σε 6 στοιχεία που διαφοροποιούν τις προφορικές μαρτυρίες από άλλες μαρτυρίες:

- Η προφορικότητα, η αφηγηματικότητα, η υποκειμενικότητα, η αξιοπιστία, η αντικειμενικότητα, η πολλαπλή πατρότητα

Η Abrams (2014) προσθέτει και την επιτελεστικότητα, τη μεταβλητότητα και τη συνεργασία

Προφορικότητα

- «Η προφορικότητα περιλαμβάνει τον ρυθμό, τις επαναλήψεις και τον τόνο της φωνής, τη χρήση ιδιαίτερων μορφών ομιλίας, όπως τα ανέκδοτα ή ο πλάγιος λόγος, η χρήση διαλέκτου αλλά και η ένταση, η χροιά και η ταχύτητα».

Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:36.

Αφηγηματικότητα

- Η αφηγηματικότητα είναι η μορφή, ο σκελετός που παίρνουν τα λόγια μας. Διαθέτει τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά του πληροφορητή. Για τον λόγο αυτό απαιτείται να γνωρίζουμε και να αξιοποιούμε τα εργαλεία των θεωρητικών της αφήγησης.
- Ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι βγάζουν νόημα από τις εμπειρίες τους, ο τρόπος για να μεταδώσουμε αυτά που ξέρουμε
- Κάθε εμπειρία εγκιβωτίζεται σε μια αφήγηση (η οποία σηματοδοτεί και την πράξη της εξιστόρησης)

- Αφήγηση: παραμύθι μνημονική αφήγηση, ανέκδοτο, λαϊκή παράδοση ή καθημερινή ομιλία (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:155)
- Επιθυμητό αποτέλεσμα της συνέντευξης είναι η γέννηση του αφηγηματικού λόγου εκ μέρους του πληροφορητή.
- Υπάρχουν απόψεις που υποστηρίζουν ότι το παρελθόν κατασκευάζεται από ανταγωνιστικές αφηγήσεις (ακόμη και αυτές των ιστορικών)

Επιτέλεση

- Η επιτέλεση αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο λέγονται τα πράγματα (συμπεριφορά, ομιλία, ντύσιμο). Ηθικός κώδικας και πολιτισμικό πλαίσιο του πληροφορητή.
- Υπάρχουν διάφορα στυλ επιτέλεσης (συνειδητά και ασυνείδητα).
- Η προφορική ιστορία είναι μια επιτέλεση από έναν αφηγητή για ένα ακροατήριο (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:181)
- Θεωρητικό πλαίσιο δανείζεται από διάφορες επιστήμες (λαογραφική έρευνα, εθνογραφία, ανθρωπολογία, γλωσσολογία, σπουδές επιτέλεσης)

- «Επιτέλεση μπορεί να θεωρηθεί μια σειρά από επικοινωνιακές πράξεις: μια ομιλία ή αγόρευση ή αφήγηση μιας ιστορίας ή ενός αστείου ή η αφήγηση μιας βιοϊστορίας. Από τον έναν πολιτισμό στον άλλο, ποικίλει το τι θεωρείται επιτέλεση και τι καθημερινή ή συνηθισμένη ομιλία». (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:185)
- Συμβάσεις που κωδικοποιούν την επιτέλεση (φωνή, χειρονομίες, συναισθηματικές εκφράσεις, ρούχα, εκφράσεις, ρητορικές επινοήσεις)

- «Οι καθημερινές επικοινωνιακές πρακτικές μας είναι επιτελεστικές επειδή περιλαμβάνουν όχι μόνο γλωσσικές πράξεις αλλά και σωματική/ ενσώματη επικοινωνία».(Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:189)
- Σημασία φωνής : έχει μια σωματική οντότητα δεν είναι απλό μέσο
- «Όλες οι μορφές επιτέλεσης αποτελούν διαπιστωμένο αποτέλεσμα της παραγωγής προφορικής ιστορίας από τις πιο προφανείς εφαρμογές, όπως ιστορικές αναπαραστάσεις και παρουσιάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διάφορους χώρους, όπως οι θεατρικές παραστάσεις και ο χορός». (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014: 193)

Υποκειμενικότητα

- Όλες οι πηγές είναι υποκειμενικές. Παράγονται από μια συγκεκριμένη οπτική, και ότι η αναγνώριση αυτής της οπτικής βοηθάει στην ερμηνεία των ιστορικών πηγών.
- Η Abrams (Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014: 39) τονίζει ότι είναι το ψωμοτύρι της προφορικής ιστορίας και ότι την αναδεικνύουμε με ερωτήματα «Πώς το σκέφτηκες; Τι αισθάνθηκες;»

Πώς η προφορική μαρτυρία και η διαδικασία της συνέντευξης αποσπά την έκφραση εαυτού του αφηγητή ;

- «Κάθε ιστορική πηγή που φτάνει σε μας διαμεσολαβημένη από την ανθρώπινη αντίληψη είναι υποκειμενική, μόνο όμως η προφορική πηγή μάς επιτρέπει να ανοίξουμε διάλογο με αυτή την υποκειμενικότητα· να ξεδιαλύνουμε τα στρώματα της μνήμης, να σκάψουμε έως τα σκοτεινά βάθη με την ελπίδα να φτάσουμε στην κρυμμένη αλήθεια.» (Thompson, Φωνές από το παρελθόν σ. 217)

Ανάδειξη υποκειμενικότητας

- Η ανάδειξη της υποκειμενικότητας έχει να κάνει με τη διαμόρφωση ταυτοτήτων καθώς και της σχέσης τους με ευρύτερες δυνάμεις της ιστορίας.
- Παρελθόν: θεωρία ουσιοκρατίας= διαχρονικά αμετάβλητες και έμφυτες ποιότητες (σεξισμός, ρατσισμός)
- 1980: μαρξιστές ιστορικοί, φεμινίστριες, ομοφυλόφιλοι, λεσβίες κ.ά.
- Παρόν: δεν γεννιόμαστε με μια φύση, ο εαυτός διαμεσολαβείται με μια σειρά από λόγους, πώς ο εαυτός αποτελεί πολιτισμική κατασκευή
- Σήμερα η λαϊκή κουλτούρα στρέφεται σε προσωπικά ζητήματα (πχ. Αυτοβιογραφία Ομπάμα)
- χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας είναι η βιοαφήγηση
- Η κατανόηση της ιστορίας είναι η κατανόηση του εαυτού μας
(Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014)

- Ρόλος της εμπρόθετης δράσης (agency) δηλαδή η δυνατότητα να κάνουμε προσωπικές επιλογές οι οποίες στη συνέχεια επηρεάζουν τα γεγονότα.
- Κάποιοι έχουν επικεντρώσει το ενδιαφέρον τους στις προσωπικές μαρτυρίες και στη συγγραφή αφηγήσεων ζωής ως τρόπο να αποκτήσουμε πρόσβαση σε εκφράσεις του εαυτού εκ μέρους των δρώντων υποκειμένων της ιστορίας.
- Εξομολογήσεις στο δημόσιο χώρο(big brother)
- χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας είναι η βιοαφήγηση
- Η κατανόηση της ιστορίας είναι η κατανόηση του εαυτού μας

(Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014, σ. 50,55)

Προσωπική αφήγηση

- Ποιοι είμαστε και πώς οδηγηθήκαμε εκεί
- 3 χαρακτηριστικά (η διαχρονική συνέχεια του εαυτού, η σχέση με τους άλλους, η αναστοχαστικότητα= εγώ η αφηγήτρια λέω ιστορίες για εμένα τον χαρακτήρα της ιστορίας)
- Αφήγηση ζωής
- Βιοαφήγηση

- «Ο τρόπος με τον οποίο επιλέγουμε να αναπαραστήσουμε γεγονότα και προσωπικές εμπειρίες ζωής προκειμένου να μεταφέρουμε την αίσθηση εαυτού που έχουμε, το ποιοι είμαστε στους άλλους μπορεί να είναι διττός»

Porteli: 2 ειδών αφηγήσεις

1. βιοαφήγηση: είναι ταυτόχρονα κάτι μεγαλύτερο και περισσότερο εσωτερικό σε σχέση με τη 2. βιοϊστορία, που συνδέεται με τη συνείδηση, τον εαυτό, τον τρόπο που μιλάει ή παρουσιάζεται... κάτι που διαρκώς αναθεωρούμε.

«ο εαυτός είναι μια ιστορία που ξαναγράφεται»

(Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014, σ. 63)

Πώς έχει εφαρμοστεί αυτή η θεωρητική σκέψη για τον εαυτό και τη βιοαφήγηση στην προφορική ιστορία;

- «Η μνήμη δομείται ψυχικά αλλά και κοινωνικά» (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014, σ. 73)
- Βιοαφήγηση: οι αφηγητές επιλέγουν συγκεκριμένες αναγνώσεις, τις διαθέτουν με έναν συγκεκριμένο τρόπο και αποφασίζουν πόσο και ποιο νόημα ή ποια σημασία να αποδώσουν σε συγκεκριμένα γεγονότα (μια μορφή αυτοαποκάλυψης που αναθεωρείται)
- Δυτική εξομολογητική κουλτούρα
- Ηγεμονικές ιστορικές αφηγήσεις

Μεταβλητότητα

- Πριν καταγραφεί μπορεί να αλλάξει, επίσης δεν μπορεί να επαναληφθεί απaráλλαχτη. Η μεταβλητότητα οφείλεται και στο γεγονός ότι η αφήγηση πραγματοποιείται σε ένα πλαίσιο διϋποκειμενικότητας.
- Η προφορική μαρτυρία είναι αδόμητη μέχρι να μεταγραφεί στο χαρτί.
- Η έλλειψη ακρίβειας και οι αλλαγές της μνήμης στο χρόνο αποτελούν περιορισμό για κάποιους για την ιστορική έρευνα. Αντί όμως για πρόβλημα, η μεταβλητότητα της μνήμης αποτελεί ευκαιρία. Αποτελεί μια ενεργητική διαδικασία, η διαδικασία ανάκλησης και επανάκλησης της μνήμης.

Συνεργασία

- Ο ιστορικός έχει συμμετοχή στη δημιουργία του υλικού. Περιέχει περισσότερες από μία φωνές, υπάρχουν πολλές εκδοχές του πρωτότυπου (μαγνητοφώνηση, γραπτή καταγραφή, ερμηνεία)

Άλλες χρήσιμες έννοιες

- **Ερωτώμενος/η (πληροφορητής/ πληροφορήτρια):** όρος που συχνά χρησιμοποιείται αντί του «αυτός που παραχωρεί συνέντευξη» ακολουθώντας την παράδοση των κοινωνικών επιστημών.
- **Υποκειμενικότητα:** Αναφέρεται σε όλα αυτά που συναποτελούν την αίσθηση εαυτού ενός ατόμου, της ταυτότητάς του/ της όπως διαμορφώνεται από την εμπειρία, την πρόσληψη, τη γλώσσα και το πολιτισμικό πλαίσιο, με άλλα λόγια η συναισθηματική σκευή ενός ατόμου.

- **Αφηγηματική ανάλυση:** Η αναγνώριση και η ερμηνεία των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ιστορίες για να ερμηνεύσουν τον κόσμο. Η αφηγηματική ανάλυση περιλαμβάνει την αναγνώριση των δομών των κειμένων (προφορικών ή γραπτών) μέσω γλωσσικής ή λογοτεχνικής ανάλυσης.
- **Αφηγητής/ αφηγήτρια:** όρος που χρησιμοποιείται γι' αυτόν/ αυτήν που παραχωρεί συνέντευξη. Συχνά τον προτιμούν όσοι ερευνητές προφορικής ιστορίας θεωρούν ότι η συνέντευξη είναι ένα επικοινωνιακό γεγονός ή διάλογος παρά μια συνεδρία που ακολουθεί τη λογική των ερωτοαποκρίσεων.

- **Βιοϊστορία:** Η χρονολογική αφήγηση του παρελθόντος ενός ατόμου. Τυπικά περιλαμβάνει διακριτές φάσεις και συμβάντα της ζωής του, όπως παιδική ηλικία, εκπαίδευση και γάμο κ.ο.κ.
- **Βιοαφήγηση (ή αφήγηση ζωής):** Μια αφηγηματική επινόηση που επιτρέπει σε ένα άτομο να κατανοήσει τη ζωή του ή τις εμπειρίες που βίωσε στο παρελθόν

«Γιατί χρειαζόμαστε την προφορική ιστορία όταν έχουμε ήδη τα επίσημα αρχεία»

- «Υπό δίωξη στη Γερμανία από το 1933, οι τελευταίοι αυτοί είδαν τη θέση τους βαθμιαία να επιδεινώνεται, ενόσω οι ναζί επεξέτειναν την κυριαρχία τους στην Ευρώπη - ιδιαίτερα την Ανατολική. Η κατάληψη της Πολωνίας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του γκέτο* της Βαρσοβίας, όπου συνωστίστηκαν, υπό περιορισμό, 500.000 Εβραίοι. Μετά την εισβολή στη Ρωσία επιχειρήθηκε η καθολική πλέον εξόντωσή τους στην Ευρώπη. Προκειμένου να επιτευχθεί η «τελική λύση» του προβλήματος, το οποίο, κατά τους ναζί, προκαλούσε η εκτεταμένη διεθνής παρουσία του εβραϊκού στοιχείου, επινοήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τον Χίτλερ και τους συνεργάτες του εφιαλτικές πρακτικές, πρωτοφάνερωτες στην παγκόσμια ιστορία: φυσική εξόντωση μετά από επώδυνη παραμονή σε γκέτο ή σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, μαζικές εκτελέσεις, χρήση δηλητηριωδών αερίων -όπως το «Τσυκλόν Β»- προκειμένου να προκληθεί μαζικά ο θάνατος. Σε εκατομμύρια αριθμούνται τα θύματα της πρωτοφανούς αυτής τραγωδίας - μόνο από την Ελλάδα πάνω από 70.000. Στρατόπεδα όπως του **Αουσβιτς**, της **Τρεμπλίνκα**, του **Νταχάου**, του **Μπέλζετς** ή του **Σόμπιμπορ** έχουν γίνει συνώνυμα απανθρωπιάς και τρόμου.»
- Απόσπασμα από το βιβλίο *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Γ Λυκείου.

**«Γιατί χρειαζόμαστε την προφορική ιστορία
όταν έχουμε ήδη τα επίσημα αρχεία»**

- Ροζίνα Άσερ Πάδρο

<https://www.youtube.com/watch?v=NH Riv03-h-A>

Οι τέσσερις μορφές της προφορικής ιστορίας

Η προφορική ιστορία υφίσταται υπό τέσσερις μορφές: η πρωτότυπη προφορική συνέντευξη, η ηχογραφημένη ή βιντεοσκοπημένη εκδοχή της συνέντευξης, το απομαγνητοφωνημένο κείμενο και η ερμηνεία του υλικού συνέντευξης. (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014: 22)

A. Η συνέντευξη

- Η συνέντευξη αποτελεί μια επικοινωνιακή σχέση στην καρδιά της προφορικής ιστορίας.
- Συνήθως εμπλέκονται δύο μέρη και αντιπαρατίθενται δύο υποκειμενικότητες (με ποικίλα αποτελέσματα: βαθιά κατανόηση, ευγενική εκτίμηση, συγκρατημένη αμυντική αντιμετώπιση, έλλειψη συνεννόησης και απομόνωση)

Β. Ηχογράφηση και Γ. το απομαγνητοφωνημένο κείμενο

- Περίληψη
- Απομαγνητοφώνηση
- Αρχειοθέτηση του υλικού σε βάση δεδομένων
- «Ο ρυθμός και οι ατέλειες του προφορικού λόγου είναι πολύ σημαντικά γιατί αποτελούν ένα βήμα πιο κοντά στα πραγματικά δεδομένα και η απόκλιση συνιστά λάθος όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Abrams (Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014:25).
- Βασιζόμαστε στο απομαγνητοφωνημένο κείμενο μαζί με τον σχολιασμό μας για να παρουσιάσουμε τις προθέσεις του ομιλητή.
- "Η γραπτή καταγραφή θα πρέπει να περιλαμβάνει επακριβώς ό,τι ειπώθηκε και τον τρόπο με τον οποίο έγινε αυτό, χωρίς επιπρόσθετες γλωσσολογικές επισημάνσεις." (Abrams, Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014: 28).

Δ. Ερμηνεία

Βάσει αυτής της διαδικασίας γίνεται και η ανάλυση και η παρουσίαση της μαρτυρίας.

- Η Abrams (Θεωρία Προφορικής Ιστορίας, 2014: 29) αναφέρεται σε 3 μοντέλα προφορικής ιστορίας: το μοντέλο αναπόλησης και κοινότητας, το μοντέλο τεκμηρίωσης, το θεωρητικό μοντέλο.

Ερμηνεία του υλικού

Ανάλυση του υλικού

- Κάθετη ανάγνωση
- Οριζόντια ανάγνωση
- Σύγκριση με άλλες πηγές

Προετοιμασία

«Στο μυαλό των περισσότερων ανθρώπων, η Προφορική Ιστορία ταυτίζεται με τις συνεντεύξεις. Θεωρούν ότι άμα πάρω τις συνεντεύξεις, εντάξει, κάνω ή ξέρω να κάνω Προφορική Ιστορία. Δεν είναι όμως αυτό η Προφορική Ιστορία, είναι κάτι πολύ παραπάνω. Σε ένα πρώτο στάδιο, αν μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε ένα αντικείμενο, ένα ιστορικό γεγονός, πρέπει πρώτα να δούμε τι άλλο έχει γραφτεί· σίγουρα δεν είμαστε οι πρώτοι που ενδιαφερθήκαμε· δεν υπάρχει παρθενογένεση. Αφού ακολουθήσουμε τις γνώσεις μας πάνω στο πεδίο μας, στο χωράφι μας, τότε μπορούμε να ξεκινήσουμε τις συνεντεύξεις. Το πρώτο αυτό στάδιο της προετοιμασίας, της ερευνητικής διαδικασίας, είναι πολύ βασικό, καθοριστικό θα έλεγα, γιατί από τη δουλειά που έχει γίνει θα εξαρτηθεί το εύρος των πληροφοριών που θα πάρουμε από τις συνεντεύξεις. Το σλόγκαν στην Προφορική Ιστορία είναι: ‘όσο πιο πολλά ξέρω, τόσο πιο πολλά μαθαίνω’».

Συνέντευξη Βερβενιώτη, 2020

<https://thepressproject.gr/i-istoriki-gkremizoune-ta-agalmata-mia-synentefxi-gia-tin-proforiki-istoria-me-tin-istoriko-tasoula-vervenioti/>

Προετοιμασία

- **Επιλέγουμε το θέμα και θέτουμε το ερευνητικό μας ερώτημα**
- Μελετούμε δημοσιευμένο υλικό
- Προετοιμασία με ανιχνευτικές συνεντεύξεις
- Σχεδιασμός της έρευνας

Σχεδιασμός της έρευνας

- Εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στο ποιοι θα είναι οι αφηγητές μας
- Φτιάχνουμε έναν οδηγό συνέντευξης στα βασικά του σημεία,
- Διευθετούμε ζητήματα εξοπλισμού
- Ηθικά ζητήματα και δικαιώματα δημιουργού

A. Η συνέντευξη

Συνέντευξη

Στάδια:

- Πριν τη συνέντευξη (προετοιμασία)
- Η διαδικασία της συνέντευξης (σχεδιασμός της έρευνας)
- Μετά την συνέντευξη (επεξεργασία, ανάλυση και ερμηνεία του υλικού)

1. Προετοιμασία

Σχεδιασμός συνέντευξης

2 απόψεις

- Α) αντικειμενική / συγκριτική (αυστηρά δομημένη συνέντευξη με σκοπό να παραχθεί υλικό που υπερβαίνει τον μεμονωμένο πληροφορητή). Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει κίνδυνος να χαθούν πληροφορίες μέσα από ένα άκαμπτο και ανελαστικό ερωτηματολόγιο.
- Β) ελεύθερη συνέντευξη με διάλογο που κυλάει ελεύθερα χωρίς προκαθορισμένη μορφή (μπορεί και αυτό να ενέχει άχρηστες πληροφορίες)

- Bourdieu= η συνέντευξη είναι σχέση ενεργητικής και μεθοδικής ακρόασης
- Portelli= εύκαμπτη μορφή συνέντευξης που αποκαλεί «πυκνό διάλογο» ή βαθιά ανταλλαγή
- Η επιλογή συνέντευξης εντελώς ελεύθερης ροής είναι σαφώς πιο εύλογη όταν ο βασικός στόχος δεν είναι η αναζήτηση πληροφοριών όσο η ηχογράφηση μιας αφηγηματικής συνέντευξης.

2. Είδη συνέντευξης

Ως προς το είδος των ερωτήσεων

- Κλειστή ή κατευθυνόμενη συνέντευξη
- Ελεύθερη ή μη κατευθυνόμενη συνέντευξη
- Ημι-δομημένη συνέντευξη
- Αφήγηση ζωής

Ως προς το πόσοι συμμετέχουν

- Ατομική
- Ομαδική συνέντευξη
- Ομάδες εστίασης

Κλειστή ή κατευθυνόμενη συνέντευξη

- Αυστηρό πλαίσιο κάτω από την εξουσία του ερευνητή με ελάχιστη αυτονομία
- Χάνεται η δυνατότητα να ανοιχτεί ο αφηγητής και να ανοίξουν διάφορες οπτικές της αφήγησης αλλά και την ίδια την αφήγηση

Ελεύθερη ή μη κατευθυνόμενη

- Πρόκειται για ελεύθερη κουβέντα
- Ο πληροφοριοδότης έχει την εξουσία
- Πολλές φορές μπορεί να ξεφύγει η συζήτηση

Ημι-δομημένη συνέντευξη

- Ο ερευνητής έχει δημιουργήσει έναν οδηγό συνέντευξης και πολλές από τις ερωτήσεις διαμορφώνονται κατά τη διαδικασία της συνέντευξης. Επομένως συνδιαμορφώνεται η διαδικασία και από τους δύο ερευνητή- πληροφοριοδότη

Αφήγηση ζωής

- Πρόκειται για τη βιογραφική αφήγηση του πληροφοριοδότη που ξετυλίγεται με μια αρχική ερώτηση από τον ερευνητή

3. Δειγματοληψία

- Τυχαίο δείγμα
- Αναλογικό
- Στρατηγικό δείγμα
- Διαστρωμένο
- Ολικό
- Ευκολίας
- Μπορεί να είναι καλύτερο να δουλεύουμε ταυτόχρονα με δύο ξεχωριστά δείγματα. Καμιά μέθοδος δεν μπορεί να θεωρηθεί η καλύτερη για όλες τις περιπτώσεις.

Thompson, Φωνές από το παρελθόν, 187-193

4.Σημαντικές λεπτομέρειες που αφορούν τον χώρο συνέντευξης

- Επιλέγουμε έναν οικείο χώρο για τον πληροφορητή μας
(Χώρος: σπίτι (οικογενειακές μνήμες)-Χώρος εργασίας (πληροφορίες) και ομαδικές συνεντεύξεις προς αυτό τον σκοπό)
- Επιδιώκουμε να είμαστε μόνοι μας μαζί με τον πληροφορητή
- Μέσα καταγραφής: Ίσως όχι μικρόφωνο από την πρώτη συνάντηση
- Έχουμε δει τον χώρο και έχουμε ρυθμίσει παράγοντες που μπορεί να δυσκολέψουν το έργο μας (πχ. διάφοροι ήχοι)
- Ελέγχουμε την ακουστική δωματίου και την τοποθέτηση κασετόφωνου και μικρόφωνου (απόσταση και φωτισμός). Πρέπει εξ αρχής να ρυθμίσουμε την ποιότητα της ηχογράφησης
- Παρουσία άλλου ανθρώπου καλύτερα όχι (εκτός εάν πρόκειται για ομαδική συνέντευξη)
- Έχουμε ήδη ζητήσει να φέρει μαζί του προσωπικά αντικείμενα

5. Η σχέση του ερευνητή και του πληροφορητή

- Η ηλικία και το φύλλο, η κοινωνική θέση και η εθνικότητα επιδρούν στη σχέση που αναπτύσσουμε με τον πληροφορητή μας
- Επίσης υπάρχει περίπτωση να αναπτυχθούν σχέσεις εξουσίας
- Τι έχει ζήσει ο καθένας
- Τι περιμένει από τη συνέντευξη ο καθένας
- Συνάντηση δυο υποκειμενικοτήτων= διυποκειμενικότητα

Η σχέση του ερευνητή και του πληροφορητή

- Σεβασμός στον αφηγητή
- Κατανόηση πολλές φορές σιωπηλή ακόμα και αν δεν συμφωνούμε
- Με βλέμμα ενδιαφέροντος και ενσυναίσθησης
- Ακούμε περισσότερο παρά ρωτάμε
- Ενθαρρύνουμε και με κατάλληλες εκφράσεις (αυτό ακούγεται ενδιαφέρον..)
- Επαναφέρουμε τη συζήτηση σε περίπτωση παρεκτροπής (για να έρθουμε σε αυτό που λέγατε προηγουμένως...)

6. Οδηγός συνεντεύξεων από την ΕΠΙ

Δομή

- Ξεκινήστε με τις πιο "ανώδυνες" ερωτήσεις (π.χ. βιογραφικά στοιχεία, παιδική ηλικία) και αφήστε τις "απειλητικές" για αργότερα.
- Χωρίστε τον οδηγό στα επί μέρους θέματα που θέλετε να θίξετε, ενδεχομένως σε χρονολογική σειρά
- Προσέξτε τον τρόπο με τον οποίο το ένα θέμα συνδέεται με το άλλο
- Στις περισσότερες έρευνες είναι χρήσιμο να πάρετε όλη την αφήγηση ζωής του πληροφορητή
- Διατυπώστε και ξαναδιατυπώστε τις ερωτήσεις μέχρι να βρείτε την πιο αποδοτική μορφή

Ερωτήσεις προς αποφυγή

- κλειστές ερωτήσεις (που μπορούν να απαντηθούν με ένα "ναι" ή "όχι")
- διπλές ή περίπλοκες ερωτήσεις
- "υποδεικτικές" ερωτήσεις (που εμπεριέχουν την αναμενόμενη απάντηση)
- ασαφείς ερωτήσεις (π.χ. με διπλό νόημα)
- ερωτήσεις με ειδικευμένους επιστημονικούς όρους
- απειλητικές ερωτήσεις (που οδηγούν τον πληροφορητή σε στάση άμυνας)
- "φορτισμένες" ερωτήσεις (π.χ. που υποδηλώνουν μια αρνητική στάση στο υπό διερεύνηση θέμα)

Ερωτήσεις συνέντευξης

- Ερωτήσεις: απλές και ευθείες
- Ανοιχτές
- Σύντομες, ουδέτερες και συγκεκριμένες
- Ερωτήσεις που διευκρινίζουν, εμβαθύνουν, ανατροφοδοτούν
- Προσεκτική ή έμμεση ερώτηση καλά προετοιμασμένη και διατυπωμένη με άνεση
- Κάποιες φορές απαιτείται μια "φορτισμένη ερώτηση"
- Προσπάθεια με τις ερωτήσεις να χρονολογούν οι πληροφορητές τα γεγονότα
- Ανάλογα δίνουμε και λιγότερη ή περισσότερη μεθοδικότητα από αυτή που προκρίνει ο οδηγός συνέντευξης που έχουμε αρχικά ετοιμάσει.

Παραδείγματα σύμφωνα με τη Βερβενιώτη

Στρατηγική ερωτήσεων

- Από το γενικό στο ειδικό
 - ▣ Τι θυμάστε από την παιδική ηλικία
 - ▣ Μπορείτε να μου περιγράψετε τη γειτονιά σας;
 - ▣ Το δρόμο που μένετε;
 - ▣ Τις παρέες;
 - ▣ Τις μυρουδιές;
- Ερωτήσεις με «εισαγωγή». Εξηγούμε γιατί κάνουμε μια ερώτηση και πόσο σημαντική είναι η εμπειρία του αφηγητή
- Εάν παρευρίσκονται δύο στη συνέντευξη έχουμε συμφωνήσει, εάν και τότε θα ρωτήσει αυτός π.χ. που χειρίζεται τα μηχανήματα

Στάδια:

- 1^ο στάδιο: ανοικτή ερώτηση αρχικά
- 2^ο στάδιο: μετά ζητείται να μιλήσει περισσότερο για θέματα που έχει ήδη αναφέρει
- 3^ο στάδιο: Θέτονται ερωτήματα για καινούργια θέματα

Διαδικασία

- Ακούμε τον πληροφορητή με προσοχή, ακολουθούμε το ρυθμό του και δεν επιβάλλουμε τον δικό μας
- Δεν διακόπτουμε τον πληροφορητή, στο τέλος διατυπώνουμε τις ερωτήσεις
- Καλό είναι να ξέρουμε τις ερωτήσεις απέξω
- Ακολουθούμε τη ροή της μνήμης του αφηγητή μας: ρωτάμε πώς το έβλεπε τότε, πώς το βλέπει τώρα
- Εάν υπάρχει φόβος για το μαγνητόφωνο καλύτερα να κρατάμε σημειώσεις
- Δεν λέμε ναι, ναι μμμ...κλπ.
- Μας βοηθούν τα αντικείμενα των πληροφορητών τα οποία πολλές φορές μιλούν από μόνα τους
- Προσπαθούμε να κινητοποιήσουμε, να ενθαρρύνουμε, να μάθουμε

- Ευαίσθητες ερωτήσεις στο τέλος
- Πρέπει να έχουμε συνείδηση του πως νιώθουν οι πληροφορητές (πχ. ανασφάλεια γηρατειών)
- Από το καθημερινό κινούμαστε σε πιο σημαντικά θέματα
- Κλείνουμε τη συνέντευξη αλλά είμαστε σε ετοιμότητα με το μικρόφωνο γιατί συνήθως τα ωραιότερα λέγονται στο τέλος
- Ζητάμε να υπογράψει το παραχωρητήριο
- Με το τέλος της συνέντευξης καταγράφουμε δικά μας σχόλια, ετικέτα στην ταινία και στέλνετε ευχαριστήριο γράμμα.
- Χαιρετάμε και αποχωρούμε ευγενικά ευχαριστώντας

Παράδειγμα

- <https://www.youtube.com/watch?v=jTCzxWt1RQk>

East Midlands Oral History Archive, University of Leicester

- https://www.youtube.com/watch?v=mVv_QAFhm1A

Βασικές αρχές της καλής συνέντευξης σύμφωνα με την Βερβενιώτη «Σημειώσεις προφορικής ιστορίας»

- «1. Σεβασμός στον αφηγητή: στο χώρο και στον χρόνο του, τα προβλήματά του
- 2. Η συνέντευξη δίνεται με τη θέλησή του: έχει ενημερωθεί για το σκοπό της έρευνας, τις πιθανές χρήσεις της μαρτυρίας του κτλ.
- Η συνέντευξη γίνεται/ δομείται συνεργατικά: π.χ. Ενημέρωση για την παρουσίασή της
- Ειδική μέριμνα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες: παιδιά, υπέργηρους, θύματα κ.ά
- Εμπιστευτικότητα στις πληροφορίες που μας έδωσε και στους περιορισμούς που έθεσε
- Δεν αποκλείουμε/ επιδιώκουμε να καταγραφεί και η αντίθετη άποψη»

Προβλήματα συνέντευξης σύμφωνα με τη Βερβενιώτη «Σημειώσεις προφορικής ιστορίας»

- Λάθη μνήμης
- Εσκεμμένη παραποίηση
- Υπερβολή: το εγώ ως το κέντρο όλων
- Αγνόηση του ευρύτερου ιστορικού πλαισίου
- Συνδυάζουν το τότε και το τώρα
- Κατασκευάζουν ζωτικούς μύθους

5.Τεχνικός εξοπλισμός

- Δημοσιογραφικό κασετόφωνο
- Marantz στερεοφωνικό με εξωτερικό μικρόφωνο
- Εξωτερικά μικρόφωνα
- Μικρόφωνα πέτου
- Κάρτες μνήμης
- Ιστοσελίδες που δίνουν πληροφορίες για κατάλληλο εξοπλισμό
- **Oral History Society UK**
- **<http://www.ohs.org.uk/advice/index.php>**

- Τοποθέτηση και δοκιμή του εξοπλισμού
- Με το τέλος έχουμε κατά νου ότι μπορεί ο πληροφοριοδότης μας να θέλει να μας πει και άλλα πράγματα οπότε το μαγνητόφωνο να είναι σε ετοιμότητα

Φωτογράφιση των τεκμηρίων

- Γίνεται φωτογράφιση του υλικού
- Το υλικό σκανάρεται σε αρχείο εικόνας
- Αριθμούμε και καταγράφουμε με λεζάντες το φωτογραφικό αρχείο σε αρχείο word

Δραστηριότητα

- **Μορφή 1 (Πρωτότυπη Συνέντευξη):** Δύο εθελοντές κάνουν μια σύντομη, ζωντανή συνέντευξη 2 λεπτών μπροστά στην τάξη για ένα απλό θέμα (π.χ. «Πώς έζησες την πρώτη σου μέρα στο Πανεπιστήμιο»).
- **Μορφή 2 (Ηχογραφημένη/Βιντεοσκοπημένη εκδοχή):** Η συνέντευξη καταγράφεται στο κινητό. Η τάξη την ξανακούει εστιάζοντας στη **γραμμή της φωνής, τις παύσεις, τους δισταγμούς, τον τόνο και τον γέλιο**.
- **Μορφή 3 (Απομαγνητοφωνημένο Κείμενο):** Μια ομάδα αναλαμβάνει να γράψει λέξη-προς-λέξη ένα απόσπασμα 30 δευτερολέπτων. Παρατηρούν τι «χάνεται» όταν ο προφορικός λόγος γίνεται γραπτός (π.χ. η γλώσσα του σώματος, ο επιτονισμός).
- **Μορφή 4 (Ερμηνεία υλικού):** Μια άλλη ομάδα γράφει μια σύντομη ιστορική/κοινωνιολογική παράγραφο, ερμηνεύοντας *γιατί* ο συνεντευξιαζόμενος απάντησε έτσι και τι σημαίνει αυτό στο ευρύτερο πλαίσιο

Θέμα Δραστηριότητας: «Ένα αντικείμενο αφηγείται μια ιστορία»

- Βγάζω από την τσέπη ή την τσάντα μου ένα αντικείμενο που έχει για μένα μια μικρή προσωπική ιστορία, για παράδειγμα ένα παλιό κλειδί, ένα εισιτήριο, ένα φυλαχτό ή μια φωτογραφία στο κινητό μου.
- Στη συνέχεια, δουλεύω σε ζευγάρι με έναν/μία συμφοιτητή/τρια μου. Ο ένας από εμάς αναλαμβάνει τον ρόλο του «**Ιστορικού/Ερευνητή**» και ο άλλος τον ρόλο του «**Αυτόπτη Μάρτυρα**». Έπειτα αλλάζουμε ρόλους.
- Όταν έχω τον ρόλο του **Ιστορικού/Ερευνητή**, θέτω στον συνομιλητή μου τρεις σύντομες ερωτήσεις:
- «**Τι είναι αυτό το αντικείμενο;**» → Προσπαθώ να κατανοήσω το αντικείμενο ως τεκμήριο.
- «**Πού βρίσκόσουν όταν το απέκτησες και τι συνέβαινε τότε;**» → Αναζητώ το πλαίσιο μέσα στο οποίο αποκτά νόημα.
- «**Πώς αισθάνεσαι όταν το κοιτάζεις σήμερα;**» → Εξετάζω τη συναισθηματική μνήμη και την υποκειμενικότητα της αφήγησης.

- Όταν έχω τον ρόλο του **Αυτόπτη Μάρτυρα**, αφηγούμαι την ιστορία του αντικειμένου μου και προσπαθώ να εξηγήσω όχι μόνο **τι συνέβη**, αλλά και **τι σημαίνει για μένα σήμερα**.
- Στο τέλος αναρωτιέμαι: **Τι έμαθα από το αντικείμενο και τι έμαθα από την αφήγηση; Ήταν τα δύο ακριβώς το ίδιο;** Αυτό βοηθά να κατανοήσω τη διαφορά ανάμεσα στο **τεκμήριο**, τη **μνήμη** και την **ιστορική ερμηνεία**.

Οδηγίες για τον παρατηρητή της συνέντευξης_Πήγε καλά

- Ενσυναίσθηση
- Καλή ακρόαση
- Ακολούθησε το ρυθμό αφήγησης του πληροφορητή
- Διατύπωσε απλές ερωτήσεις
- Εμβάθυνε όταν έπρεπε
- Έθεσε δύσκολη ερώτηση με ευαίσθητο τρόπο

Δεν πήγε καλά η συνέντευξη

- Υπήρχαν αρκετές διακοπές
- Επανάληψη τα λόγια του αφηγητή
- Συμπέρανε κάτι άλλο από αυτό που είπε ο αφηγητής
- Καθόλου ενσυναίσθηση
- Άφησε τον αφηγητή να μονολογεί
- Καθοδήγησε τον αφηγητή

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Abrams, L.(2014). *Θεωρία προφορικής ιστορίας, Πλέθρον*.
- Βαν Μπούσχοτεν, Ρίκη, *Ανάποδα Χρόνια, συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950)*. Πλέθρον 1997.
- Βαν Μπούσχοτεν, Σημειώσεις μαθήματος «Προφορικής ιστορίας και μνήμης», ΙΑΚΕ, Πανεπιστήμιο Βόλου
- Ιστοσελίδα της Ένωσης Προφορικής Ιστορίας
<http://www.epi.uth.gr/index.php?page=practice4>
- Συνέντευξη Βερβενιώτη, 2020
<https://thepressproject.gr/i-istoriki-gkremizoune-ta-agalmata-mia-synentefxi-gia-tin-proforiki-istoria-me-tin-istoriko-tasoula-vervenioti/>
- Halbwachs, Maurice. *Τα κοινωνικά πλαίσια της μνήμης* (μτφ. Ε. Ζέη). Νεφέλη 2013.
- Passerini, Luisa, «Shareable Narratives? Intersubjectivity, Life Stories and Reinterpreting the Past».
<http://bancroft.berkeley.edu/ROHO/education/institute/2002.html>.
- Portelli, Alessandro. 'What Makes Oral History Different?' In A. Portelli, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*. Suny Press 1991, 45-58